

آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر از منظر روایات

فاطمه جمالی جغدانی^۱

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر دو فریضه مهم الهی هستند که در روایات به آن تأکید شده است، این دو واجب الهی، ضامن اجرای دستورات خدا در جامعه هستند و ترک این دو فریضه الهی نیز آثار بدی را به همراه دارد. در این نوشتار با روش توصیفی، با استفاده از منابع مکتوب، با محوریت روایات اسلامی، در مورد آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر نکاتی بیان می‌گردد. اهمیت این مسئله از اینروست که بی توجهی به این آثار، عواقب سوء مادی و معنوی زیادی را در بعد فردی و اجتماعی به همراه خواهد داشت. هدف از این نوشتار، بیان آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر است. نتیجه حاصل از این نوشتار این است که در بعد فردی، ترک امر به معروف و نهی از منکر موجب رد شدن دعای انسان، از بین رفتن غیرت دینی او، و مشارکت وی در گناه اشرار می‌شود. در بعد اجتماعی نیز ترک این فریضه الهی، اشرار را بر جامعه مسلط کرده، برکات و ارزاق را از جامعه منع می‌کند و موجب می‌شود به تدریج معروف در جامعه فراموش شده و منکرات جای آنها را بگیرند. آنچه ذکر گردید نشان از اهمیت بالای این فریضه الهی در بعد فردی و اجتماعی دارد.

کلید واژه: آثار اجتماعی، آثار فردی، امر به معروف، نهی از منکر.

۱. حوزه علمیه خاوران حضرت زینب سلام الله علیها شهرستان ایزده، ۰۹۹۳۳۶۳۸۵۷۹.

مقدمه

طبق تعالیم اسلام و آیات قرآن کریم، رعایت دستورات الهی در جامعه آثار و برکات زیادی در جامعه دارد و خیرات را بر مردم نازل می کند. در نقطه مقابل نیز فراموش شدن خوبیها در جامعه و گسترش فحشا، آثار سوء را در فرد و جامعه به همراه خواهد داشت. در همین راستا، در روایات اهل بیت، در مورد ترک امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو فریضه مهم الهی آثار زیادی بیان شده است. در این نوشتار در مورد این آثار در بعد فردی و اجتماعی بحث می شود.

هدف از این نوشتار این است که با بررسی روایات اهل بیت، آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر در دو بعد فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد. در همین راستا به بررسی روایات در این موضوع پرداخته می شود.

فرضیه این نوشتار این است که با مراجعه روایات اسلامی، به موارد متعددی برخورد می کنیم که آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر بیان شده است. سؤال اصلی این نوشتار این است که از منظر روایات، امر به معروف و نهی از منکر چه آثاری را در پی دارد؟

در این مقاله بعد از بیان برخی از مقدمات و تشریح مفهوم امر به معروف و نهی از منکر، در بعد فردی و اجتماعی آثار ترک این فریضه الهی تبیین می گردد. با توجه به اینکه در این مقاله دو در این دو بعد بحث می شود، سؤالات فرعی عبارتند از:

آثار فردی ترک امر به معروف و نهی از منکر از منظر روایات کدام است؟

آثار اجتماعی ترک امر به معروف و نهی از منکر از منظر روایات کدام است؟

پیش از ورود به بحث اصلی، توضیحی در مورد پیشینه تحقیقی این موضوع ارائه می گردد. با تحقیق و بررسی در میان منابع روشن می شود که آثار زیادی تاکنون در موضوع امر به معروف و نهی از منکر تألیف شده است که هر کدام از آنها دارای خصوصیت مربوط به خود است و از جهاتی با اثر حاضر شباهت دارد. در این قسمت از مقاله برخی از این آثار اشاره می شود.

۱. پیامدهای ترک امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه نهج البلاغه، عمران منصوری طلب؛ رد این مقاله نویسنده در مورد آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر تنها از دیدگاه نهج البلاغه، آنهم در ارتباط با آثار اجتماعی بحث کرده است. به جهت اینکه محور مباحث این مقاله نهج البلاغه است، با نوشتار حاضر تفاوت پیدا می کند.

۲. حیات طیبه در پرتو امر به معروف، محمد علی آل سید غفور؛ در این مقاله نویسنده مباحث کلی در مورد امر به معروف و نهی از منکر مطرح کرده است که برخی از آن ارتباط با آثار امر به معروف دارد، از جهت اینکه مباحث مقاله مذکور عام است، با نوشتار حاضر تفاوت پیدا می کند.

۳. پیامدسنجی ترک امر به معروف و نهی از منکر در جامعه با تأکید بر دیدگاه امام علی (ع)؛ در این مقاله نیز در مورد پیامدهای اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر بحث شده است و محور مباحث آن بیانات امام علی (ع) است، از اینرو با مقاله ما تفاوت پیدا می کند.

به طور کلی با تحقیق و بررسی در میان منابع روشن می شود که آثار موجود در مورد امر به معروف و نهی از منکر، هر کدام دارای ویژگی خاصی هستند و تاکنون اثر خاصی که آثار امر به معروف و نهی از منکر را در ابعاد مختلف از منظر روایات بررسی کرده باشد، تألیف نشده است، از اینرو نوشتار حاضر می تواند خلأ موجود در این بحث را مرتفع سازد.

الف) مفهوم شناسی

در این قسمت از مقاله در مورد برخی از مفاهیم کلیدی این نوشتار توضیحاتی ارائه می شود و در ادامه در مورد مباحث اصلی نکاتی بیان می گردد.

۱) امر به معروف

این مفهوم مرکب از دو واژه «امر» و «معروف» است. امر در لغت عربی دارای معانی مختلفی است، مهمترین این معانی عبارتند از: کار، که در این صورت جمع امر، امور است؛ معنای دوم دستور یا فرمان است که در این صورت جمع آن امور خواهد بود.^۱ واژه امر طبق هر دو معنا در زبان فارسی نیز استعمال می شود.^۲

«معروف» در اصل از ماده «عرف» به معنای درک و شناخت است، در فرهنگ دین و دستورات قرآن کریم، معروف به معنای کارهای خوب و مورد تأیید دین است، این امور را از جهت معروف گویند که مورد شناخت فطرت های سلیم است و عقل و شرع آن را برای انسان به خوبی روشن کرده است.^۳ علامه طباطبائی در این مورد می فرماید: «و چون اسلام شریعت خود را بر اساس فطرت و خلقت بنا کرده، معروف از نظر اسلام همان چیزی است که مردم آن را معروف بدانند، البته مردمی که از راه فطرت به یک سو نشده، و از حد نظام خلقت منحرف نگردیده باشند.»^۴

در اصطلاح، امر به معروف به معنای این است که انسان دیگران را به کارهای نیک امر کند که اینکارها در شریعت معین شده است، امر به معروف به همین معنا در اصطلاح فقها به کار می رود.^۵

۱. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۲ ص ۱۰۹.

۲. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۲۳۲.

۳. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۴ ص ۳۲۷.

۴. طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۲ ص ۳۴۹.

۵. امام خمینی، تحریر الوسیله، ص ۳۶۱.

(۲) نهی از منکر

منکر در لغت مقابل معروف است، به معنای ناشناخته، امری که مورد انکار عقل و فطرت انسان است، دین و عقل انسان هیچ گونه تأکید و سفارشی برای انجام آن ندارند^۱. «نهی» نیز در لغت عرب معنای زجر یعنی بازداري آمده است که طبق آن، امر و نهی دو نقطه مقابل هم هستند، امر طلب یک چیز است، و نهی طلب ترک آن است^۲.

نهی از منکر در اصطلاح به معنای بازداري از کار زشت است، که این امور زشت در شریعت بیان شده است و در اصطلاح فقها نیز به همین معنا به کار می رود^۳.

تا اینجا در مورد این دو مفهوم اسلامی در لغت توضیح دادیم و اجمالاً نکاتی در مورد کاربرد آنها در قرآن بیان شد. در قسمت بعدی مقاله در مورد آثار ترک این دو فریضه الهی بحث می شود.

(۳) آثار فردی و اجتماعی

واژه آثار از جمله واژگانی است که در زبان فارسی و عربی استعمال می شود. مفرد این واژه اثر است که به معنای: حاصل، نتیجه، پی، نشانه، علامت، جای پا، و معلول یک چیز به کار می رود^۴.

واژه فرد در مقابل واژه اجتماع است و مراد از آن، تنها و یگانه بودن است، بنابراین مراد از آثار فردی، آثاری است که به بعد شخصی مربوط می شود^۵.

مراد از آثار در اصطلاح علوم نیز همان اموری است که معلول از چیز دیگری می باشند، و بعد فردی آن نیز در علوم مختلف در برابر بعد اجتماعی به کار می رود^۶.

با توضیح فوق روشن می شود که آثار فردی و اجتماعی دو بعد مختلف از آثار یک چیز هستند که بحث از هر دو در نوشتار حاضر دارای اهمیت است.

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج ۵ ص ۲۳۳.

۲. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۸۳۶.

۳. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲ ص ۳۰۷۷.

۴. همان، ج ۱ ص ۸۹.

۵. همان، ج ۲ ص ۲۱۰۲.

۶. جرجانی، التعریفات، ص ۳.

۳) نقصان رزق و از بین رفتن برکات

طبق آیات مختلفی از قرآن کریم، اجرای دین در جامعه و رعایت تقوا به طور عمومی، موجب نزول برکات بر جامعه شده و نعمتهای ظاهری شامل حال مردم می شود. قرآن در این خصوص می فرماید: «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ؛ و اگر اهل شهرها و آبادیها، ایمان می آوردند و تقوا پیشه می کردند، برکات آسمان و زمین را بر آنها می گشودیم.»^۱

در آیه دیگر، در بیان حضرت هود آمده است: «وَ يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَ لَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛ و ای قوم من! از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد؛ و نیرویی بر نیرویتان بیفزاید! و گنجهکارانه، روی (از حق) بر نتابید.»^۲

در نقطه مقابل نیز، گسترش منکرات و محرمات الهی در جامعه، موجب نزول عذا و منع از رحمت الهی می شود که این مطلب نیز در آیات فراوانی از آیات قرآن کریم بیان شده است، از جمله اینکه خدای متعال در توصیف جریان قوم سبا می فرماید:

«فَاعْرُضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَ بَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَ أُثْلٍ وَ شَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ؛ اما آنها (از خدا) روی گردان شدند، و ما سیل ویرانگر را بر آنان فرستادیم، و دو باغ (پربرکت) شان را به دو باغ (بی ارزش) با میوه های تلخ و درختان شوره گز و اندکی درخت سدر مبدل ساختیم.»^۳

در همین راستا، طبق روایات، در صورتی که مردم امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، در اثر گسترش زشتی ها در جامعه، اوضاع مادی آنها نیز تغییر کرده و ارزاق آنها دچار نقصان می شود؛ در روایت آمده است:

۱. مائده: ۶۵.

۲. هود: ۵۲.

۳. سبا: ۱۶.

«أیما ناش نشأ فی قوم ثم لم یؤدب علی معصیة فإن الله عز و جل أول ما یعاقبهم فیه أن ینقص من أرزاقهم؛ هر گناهکاری که در میان قومی اقدامی بکند ولی او را تأدیب نکنند، خدای متعال اولین عقابی که برای آنها می فرستد این است که از رزق آنها کم می کند.»^۱

با توجه به این روایت، و آنچه از آیات قرآن بیان شد، همانطور که گسترش تقوا در جامعه آثار مادی فراوانی را در زندگی مردم به همراه دارد، ترک امر به معروف و گسترش زشتی ها و منکرات نیز موجب مشکلاتی در زندگی مادی مردم می شود.

با عنایت به مطالبی که در قسمت دوم از این نوشتار در مورد آثار اجتماعی ترک امر به معروف و نهی از منکر بیان گردید، روشن می شود که این فریضه الهی به خصوص در بعد اجتماعی اثرگذار است و ترک آن آثار سوء را در پی خواهد داشت.

با در نظر گرفتن آثار فردی و اجتماعی که در روایات برای امر به معروف و نهی از منکر گفته شده است، سر تأکید اهل بیت (علیهم السلام) به این فریضه الهی روشن می شود. دقت در این امر نشان می دهد که این فریضه الهی، به خاطر آثار فراوانی که در بعد فردی و اجتماعی دارد، در روایات به عنوان یک رکن تلقی شده است که ارکان دیگر دین مبتنی بر آن هستند.

۱ . مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۹۷ ص ۷۸.

نتیجه‌گیری

این نوشتار با عنوان آثار ترک امر به معروف و نهی از منکر از منظر روایات صورت گرفت. هدف از این نوشتار بیان این آثار، با استفاده از آیات و روایات بود. همچنانکه در مقدمه این مقاله بیان گردید، با مراجعه به روایات اهل بیت روشن می‌شود که ترک این دو فریضه الهی آثار مختلفی را در ابعاد مختلف به همراه دارد، در این نوشتار این آثار در دو بعد فردی و اجتماعی تبیین شد.

نتیجه حاصل از این نوشتار این است که ترک امر به معروف و نهی از منکر، در بعد فردی و اجتماعی، دارای آثار فراوانی است. از جمله اینکه در بعد فردی موجب مشارکت انسان با گناه دیگران می‌شود، غیرت دینی را از انسان سلب می‌کند، و دعای انسان را رد می‌کند. در بعد اجتماعی نیز از جله آثار ترک این فریضه الهی این است که برکات را از جامعه دریغ می‌کند، اشرار را بر جامعه مسلط کرده و از تسلط اخیار و نیکان جلوگیری می‌شود، و همچنین گسترش بدیها به تدریج سبب می‌شود خوبیها از بین رفته و بدیها جای آنها را در جامعه بگیرند.

مجموع آنچه در این نوشتار بیان گردید، دید جامعی را نسبت به مسئله ترک امر به معروف و نهی از منکر، در بعد فردی و اجتماعی، از منظر روایات ارائه نمود.

فهرست منابع

* قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه.

۱. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشکده ادبیات، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۲. رضایی، محمد علی، تفسیر قرآن مهر، تهران: پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۳. طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه همدانی، قم: جامعه مدرسین، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.
۴. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: درسهایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۵. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام، چاپ اول، تهران، اسلامیة، ۱۳۸۶.
۶. _____، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیة، چاپ سی و دوم، ۱۳۷۴.
۷. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۸. جرجانی، علی بن محمد، التعریفات، تهران: ناصر خسرو، چاپ اول، ۱۳۷۰.
۹. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، قم: جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
۱۰. حرعاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعة، قم: آل البيت، چاپ سوم، ۱۴۱۶ق.
۱۱. حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، قم: اسماعیلیان، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ق.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین، مفردات الفاظ القرآن، بیروت: دارالقلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۱۳. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
۱۴. فیض کاشانی، محسن، الوافی، اصفهان: کتابخانه امیرالمؤمنین، چاپ اول، ۱۴۰۶ق.

۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق .

۱۶. مجلسی، محمد باقر، **بحار الأنوار**، بیروت: داراحیاء التراث، چاپ سوم، ۱۴۰۳ ق .

۱۷. نوری، حسین، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، قم: آل البيت، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق.

۱۸. ورام، مسعود بن عیسی، **مجموعه ورام**، مشهد: آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۶۹.

۱۹. مجموعه نرم افزارهای کامپیوتری علوم اسلامی نور.